

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΑΤΣΑΚΗ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

(Προσφυγή αριθ. 20444/14)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

7 Φεβρουαρίου 2019

Η απόφαση αυτή θα καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 44 § 2 της Σύμβασης. Μπορεί να υπαχθεί σε αναδιατύπωση.

Στην υπόθεση Πατσάκη και λοιποί κατά Ελλάδας,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (πρώτο τμήμα), συνεδριάζοντας σε επιτροπή, η σύνθεση της οποίας έχει ως εξής:

Ksenija Turković, *πρόεδρος,*

Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος,

Krzysztof Wojtyczek,

Armam Harutyunyan,

Pauliine Koskelo,

Jovan Ilievski,

Gilberto Felici, *δικαστές,*

και Renata Degener, *αναπληρώτρια γραμματέας τμήματος,*

Αφού διασκέφθηκε σε δικαστικό συμβούλιο στις 15 Ιανουαρίου 2019,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία ελήφθη την πιο πάνω ημερομηνία:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση έχει εισαχθεί με μία προσφυγή (αριθ. 20444/14) στρεφόμενη κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, η οποία κατατέθηκε δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση») στις 28 Φεβρουαρίου 2014 από οκτώ υπηκόους του Κράτους αυτού («οι προσφεύγοντες») των οποίων τα ονόματα αναγράφονται στο συνημμένο παράρτημα.

2. Οι προσφεύγοντες εκπροσωπήθηκαν από τον κ. Σ. Σίμο, δικηγόρο του συλλόγου της Κορίνθου. Η ελληνική κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπήθηκε από την εντεταλμένη του αντιπροσώπου της, κυρία Α. Δημητρακοπούλου, πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

3. Οι προσφεύγοντες επικαλέστηκαν μία παραβίαση του ουσιαστικού και του δικονομικού σκέλους του άρθρου 2 της Σύμβασης.

4. Στις 4 Δεκεμβρίου 2017, η προσφυγή κοινοποιήθηκε στην Κυβέρνηση.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

5. Ο Δ.Β. είναι ο αποβιώσας σύζυγος της πρώτης προσφεύγουσας, πατέρας της δεύτερης, γιος του τρίτου και του τέταρτου των προσφευγόντων και αδελφός των υπολοίπων προσφευγόντων.

6. Στις 5 Μαΐου 2008, το πλημμελειοδικείο Ηρακλείου καταδίκασε τον Δ.Β. σε ποινή φυλάκισης οκτώ μηνών για κλοπή και φθορά ξένης ιδιοκτησίας. Κατά την απολογία του ενώπιον του δικαστηρίου, ο Δ.Β. δήλωσε ότι ήταν τοξικομανής και χρήστης ηρωίνης, ότι το βράδυ των συμβάντων είχε καταναλώσει αλκοόλ, χάπια και ηρωίνη και ότι είχε συνείδηση των πραττομένων.

7. Στις 10 Σεπτεμβρίου 2008, ενώ τελούσε υπό κράτηση στην φυλακή της Νεάπολης στην Κρήτη, παρουσιάστηκε ενώπιον του ανακριτή Χανίων για να απολογηθεί για τις κατηγορίες της ηθικής αυτουργίας στην εισαγωγή ναρκωτικών μέσα στην φυλακή και της απόπειρας κατοχής ναρκωτικών μέσα στην φυλακή των Χανίων όπου είχε μεταχθεί. Ο Δ.Β. δήλωσε ότι ήταν χρήστης ναρκωτικών και εξαρτημένος επί δεκαπέντε έτη, ότι κατανάλωνε οποιαδήποτε είδη ναρκωτικών, ακόμη και ηρωίνη με ένεση.

8. Κατά την διάρκεια του εγκλεισμού του στην φυλακή του Ηρακλείου, ένας ιατρός του δημοσίου νοσοκομείου Ηρακλείου είχε συνταγογραφήσει στον Δ.Β. μία θεραπεία με χορήγηση 10 δισκίων ψυχοτρόπων φαρμάκων την ημέρα. Ο Δ.Β. ήταν επίσης φορέας ηπατίτιδας Γ.

9. Στις 18 Σεπτεμβρίου 2008, αυτός μετέχθη στην φυλακή της νήσου Χίου, μαζί με τον ιατρικό φάκελό του.

10. Στις 2 Νοεμβρίου 2008, η ιατρός της φυλακής, Κ.Ι. (η οποία ασκούσε την θητεία της ως αγροτικός ιατρός), αύξησε από 10 σε 16 δισκία την ημέρα την δοσολογία των φαρμάκων που του είχε συνταγογραφήσει ο ιατρός του Ηρακλείου.

11. Στις 7 Νοεμβρίου 2008, ο Δ.Β. και άλλοι κρατούμενοι άρχισαν μία απεργία πείνας για να παραπονεθούν για τις κακές συνθήκες που επικρατούσαν στην φυλακή.

12. Την ίδια ημέρα, το βράδυ, ο Δ.Β. ζήτησε να παρουσιαστεί ενώπιον της υποδιευθύντριας της φυλακής, δεδομένου ότι ο διευθυντής έλειπε σε άδεια. Κατά την συνάντησή τους, ο Δ.Β. ενημέρωσε την υποδιευθύντρια ότι μέσα στην φυλακή γινόταν εμπόριο ναρκωτικών. Αυτή δεν εκμεταλλεύτηκε την πληροφορία, διότι, όπως δήλωσε στην συνέχεια, η ώρα ήταν προχωρημένη και δεν υπήρχαν πολλοί σωφρονιστικοί υπάλληλοι μέσα στην φυλακή. Την επομένη διέταξε μία έρευνα μέσα στην φυλακή, αλλά αυτή δεν αποκάλυψε την ύπαρξη ναρκωτικών.

13. Στις 8 Νοεμβρίου 2008, η διεύθυνση της φυλακής ενημέρωσε τους προσφεύγοντες ότι ο Δ.Β. βρέθηκε νεκρός μέσα στο κελί του.

14. Στις 9 Νοεμβρίου 2008, η σύζυγος και ένας από τους αδελφούς του Δ.Β. μετέβησαν στην νήσο Χίο, και στην συνέχεια, σύμφωνα με τις πληροφορίες της

υποδιευθύντριας της φυλακής, σε γραφείο τελετών για να αναλάβει την σορό του αποβιώσαντος.

15. Σύμφωνα με τους προσφεύγοντες, την ίδια ημέρα, οι πέντε κρατούμενοι που μοιράζονταν το κελί του Δ.Β. μετήχθησαν αιφνιδιαστικά σε άλλες φυλακές χωρίς να τους ζητηθεί να δώσουν κατάθεση σχετικά με τον θάνατο του Δ.Β. Αυτοί φέρονται να βρέθηκαν όλοι θετικοί σε μία εξέταση ανίχνευσης ναρκωτικών που πραγματοποιήθηκε την ημέρα του θανάτου του Δ.Β. Σύμφωνα με την Κυβέρνηση, μόνον ένας συγκρατούμενος του Δ.Β. μετήχθη στην φυλακή του Κορυδαλλού στις 12 Νοεμβρίου 2008, η δε μεταγωγή του είχε αποφασιστεί δύο μήνες πριν τον θάνατο του Δ.Β. Δύο από τους κρατούμενους που αναφέρθηκαν από τους προσφεύγοντες δεν ήταν εγγεγραμμένοι στα βιβλία της φυλακής της Χίου.

16. Η νεκροψία η οποία πραγματοποιήθηκε στις 10 Νοεμβρίου 2008 αποκάλυψε ότι ο θάνατος προκλήθηκε από ένα οίδημα και μία πνευμονική αιμορραγία λόγω της κατανάλωσης ψυχοτρόπων ουσιών.

17. Στις 10 Νοεμβρίου 2008, η ιατρός Κ.Ι. διαβίβασε στον διευθυντή του νοσοκομείου της Χίου μία έκθεση στην οποία αυτή επέκρινε την ανεπάρκεια της ιατρικής περίθαλψης που παρείχε η φυλακή, την έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού, ιατρικού υλικού και φαρμάκων, καθώς και την έλλειψη κατάλληλου χώρου για ιατρικές εξετάσεις.

18. Κατά την κατάθεσή της μέσα στο πλαίσιο της ανοιχθείσας έρευνας, η ιατρός της φυλακής δικαιολόγησε την απόφασή της να αυξήσει την δόση των φαρμάκων με το γεγονός ότι ο Δ.Β. είχε ισχυριστεί πολλές φορές ότι αντιμετώπιζε προσωπικά προβλήματα και με την λήψη ενός φαξ το οποίο είχε σταλεί από έναν γενικό ιατρό του Δ.Β. που βεβαίωνε ότι ο τελευταίος όφειλε να ακολουθήσει την αγωγή η οποία του είχε υποβληθεί. Καθώς ο Δ.Β. έκλαιγε και παραπονιόταν ότι πονούσαν τα οστά του εξαιτίας του στερεητικού συνδρόμου, η ιατρός, φοβούμενη ότι ο Δ.Β. θα αυτό-ακρωτηριαζόταν, επικοινωνήσε με τον Οργανισμό κατά των ναρκωτικών που εδρεύει στην Αθήνα ο οποίος πρότεινε μία αύξηση της δοσολογίας των χορηγούμενων φαρμάκων.

19. Από την πλευρά της, μέσα στο πλαίσιο της έρευνας, η υποδιευθύντρια της φυλακής ανέφερε ότι ο Δ.Β. ήταν χρήστης ναρκωτικών και ότι τούτο προέκυπτε τόσο από τον ιατρικό φάκελό του όσο και από τις δηλώσεις που είχε κάνει ο ίδιος στην ιατρό της φυλακής.

20. Στις 14 Νοεμβρίου 2008, οι προσφεύγοντες 6 και 8 κατέθεσαν μήνυση κατ'αγνώστου στην εισαγγελία πλημμελειοδικών της Χίου.

21. Λίγο αργότερα, η υποδιευθύντρια της φυλακής ενημέρωσε τους προσφεύγοντες ότι ο θάνατος του Δ.Β. είχε επέλθει λόγω της υπερβολικής χρήσης ψυχοτρόπων φαρμάκων που του είχε συνταγογραφήσει η ιατρός της φυλακής.

22. Στις 20 Νοεμβρίου 2008, ο επικεφαλής του οργανισμού κατά των ναρκωτικών επιβεβαίωσε ότι στις 8 Νοεμβρίου 2008, η υπηρεσία είχε κληθεί να ερευνήσει την φυλακή με σκύλο.

23. Στις 20 Ιουνίου 2009, οι προσφεύγοντες 1 και 3 ζήτησαν, μέσα στο πλαίσιο μιας ένορκης κατάθεσης, την άσκηση ποινικής δίωξης κατά οποιωνδήποτε προσώπων που ευθύνονταν για τον θάνατο του Δ.Β. Το αίτημα αυτό συνιστούσε μήνυση.

24. Στις 14 Απριλίου 2010, ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα της τοξικολογικής εξέτασης που πραγματοποιήθηκε μέσα στο πλαίσιο της νεκροψίας της σορού του Δ.Β.: διαπιστώθηκε ότι ο θάνατος οφειλόταν στην λήψη πολλών ψυχοτρόπων ουσιών.

25. Στις 31 Ιανουαρίου 2011, ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών Χίου έθεσε την υπόθεση στο αρχείο για το λόγο ειδικότερα ότι η χρήση ναρκωτικών εκ μέρους του Δ.Β. στην φυλακή δεν αρκούσε προκειμένου να στοιχειοθετήσει μία ποινικά κολάσιμη συμπεριφορά του σωφρονιστικού προσωπικού (διάταξη αριθ. 2/2011). Ο εισαγγελέας σημείωσε ότι ο Δ.Β. έκανε χρήση ναρκωτικών και αντικαταθλιπτικών και ήταν φορέας ηπατίτιδας Γ. Το γεγονός ότι ο Δ.Β. είχε συνεχίσει να κάνει χρήση ναρκωτικών μέσα στην φυλακή δεν μπορούσε να στοιχειοθετήσει κολάσιμη συμπεριφορά του διευθυντή ή της υποδιευθύντριας διότι τα αναλγητικά και τα αντικαταθλιπτικά θα μπορούσαν από μόνα τους να προκαλέσουν τον θάνατο, λαμβανομένης υπόψη της κατάθεσης της ιατρού της φυλακής η οποία είχε βεβαιώσει ότι ο Δ.Β. ελάμβανε όλα τα χάπια του μεμιάς το βράδυ.

26. Στις 22 Φεβρουαρίου 2011, οι προσφεύγοντες 1, 3 και 6 προσέφυγαν στον εισαγγελέα εφετών Αιγαίου ζητώντας την ακύρωση της διάταξης αριθ. 2/2011. Παραπονέθηκαν επίσης για τις ελλείψεις της προκαταρκτικής εξέτασης και ζήτησαν να διαταχθούν συγκεκριμένα μέτρα και να προσκομισθούν έγγραφα (καταθέσεις των συγκρατουμένων και του επικεφαλής του οργανισμού κατά των ναρκωτικών, πειθαρχικές αναφορές, ιατρικός φάκελος του αποβιώσαντος, βιβλίο διανομής φαρμάκων, καταθέσεις άλλων μαρτύρων, κλπ.).

27. Με την με αριθμό 34/2011 διάταξή του, ο εισαγγελέας διέταξε μία συμπληρωματική έρευνα. Το 2012 και το 2013, διέταξε δύο ακόμη συμπληρωματικές έρευνες (διατάξεις αριθ. 13/2012 και 2/2013).

28. Στις 27 Φεβρουαρίου 2013, η πρώτη προσφεύγουσα έστειλε στον Υπουργό Δικαιοσύνης μία επιστολή για να παραπονεθεί για την καθυστέρηση της έρευνας. Ισχυριζόταν ότι η παρέλευση ενός διαστήματος τεσσεράμισυ ετών από τον θάνατο δημιουργούσε υποψίες ως προς την αμεροληψία της έρευνας.

29. Στις 15 Ιουλίου 2013, ο εισαγγελέας εφετών παρέπεμψε σε δίκη ενώπιον του πλημμελειοδικείου Χίου τον διευθυντή και την ιατρό της φυλακής της Χίου για ανθρωποκτονία εξ αμελείας από πρόσωπα με ιδιαίτερες νομικές υποχρεώσεις. Ο εισαγγελέας τόνισε ότι η συμπεριφορά της υποδιευθύντριας της φυλακής, η οποία αντικαθιστούσε τον διευθυντή ο οποίος έλειπε σε άδεια από τις 20 Οκτωβρίου μέχρι τις 8 Νοεμβρίου 2008, δεν τελούσε σε αιτιώδη συνάφεια με τον θάνατο του Δ.Β. Έθεσε τις μηνύσεις των προσφευγόντων στο αρχείο στο μέτρο που αυτές στρέφονταν κατά των υπολοίπων μελών του σωφρονιστικού προσωπικού.

30. Ο διευθυντής της φυλακής κατηγορούνταν διότι δεν αξιοποίησε τις πληροφορίες που του είχε δώσει η υποδιευθύντρια της φυλακής όσον αφορά το εμπόριο ναρκωτικών με παραλήπτη τον Δ.Β. Ειδικότερα, του προσήπταν ότι δεν ενεργοποίησε τους μηχανισμούς ελέγχου οι οποίοι θα επέτρεπαν την παρακολούθηση των ενεργειών της Δ.Β. και την σύλληψη των αυτουργών του εμπορίου και, γενικότερα, ότι εγκατέστησε έναν προληπτικό μηχανισμό ελέγχου των κελιών ο οποίος θα επέτρεπε την αποφυγή καταστάσεων όπως αυτή που οδήγησε στον θάνατο του Δ.Β. Η ιατρός της φυλακής κατηγορούνταν ότι συνταγογράφησε νέα ψυχότροπα φάρμακα με την απλή επίδειξη μιας συνταγής που είχε συνταχθεί από έναν ψυχίατρο τον οποίο αυτή δεν είχε συμβουλευθεί και χωρίς να ζητήσει συμβουλή από κάποιον ειδικό του νοσοκομείου της Χίου. Κατηγορούνταν επίσης ότι είχε αυξήσει με δική της πρωτοβουλία την δόση των φαρμάκων που αποτελούσαν μέρος της ήδη ακολουθούμενης αγωγής, γεγονός το οποίο, σε συνδυασμό με την χρήση ναρκωτικών, είχε ως αποτέλεσμα την επιβάρυνση του οργανισμού του Δ.Β. και την πρόκληση του θανάτου του τελευταίου.

31. Στις 5 Σεπτεμβρίου 2013, εκδικάστηκε η υπόθεση ενώπιον του πλημμελειοδικείου. Οι προσφεύγοντες 1, 3 και 6 δήλωσαν παράσταση πολιτικής αγωγής. Με την με αριθμό 581/2013 που εκδόθηκε αυθημερόν το δικαστήριο απάλλαξε τους κατηγορούμενους.

32. Στο δικαστήριο είχαν κατατεθεί η έκθεση της νεκροψίας και η ιστολογική, τοξικολογική και βιολογική έκθεση, καθώς και διάφορα πιστοποιητικά των νοσοκομείων Ηρακλείου και Χίου, τα οποία αναγνώσθηκαν. Το δικαστήριο εξέτασε δεκατρείς μάρτυρες κατηγορίας, μεταξύ των οποίων επτά από τους προσφεύγοντες, δύο ψυχιάτρους και την υποδιευθύντρια της φυλακής. Εξετάστηκαν επίσης τέσσερις μάρτυρες υπεράσπισης, μεταξύ των οποίων τρεις σωφρονιστικοί υπάλληλοι και η σύζυγος του διευθυντή της φυλακής.

33. Στην κατάθεσή της, η υποδιευθύντρια της φυλακής ανέφερε ότι ένας κρατούμενος την είχε ενημερώσει ότι ένας άλλος κρατούμενος, ο Κ., έβαζε ναρκωτικά μέσα στην φυλακή και ότι δύο ημέρες πριν τον θάνατο του Δ.Β. είχε επίσης βάλει. Την επομένη του θανάτου, βρέθηκε ηρωίνη στον πρωκτό του Κ. Η υποδιευθύντρια βεβαίωσε ότι ενημέρωνε συχνά τον διευθυντή ότι κρατούμενοι οι οποίοι εργάζονταν στην φυλακή επιδίδονταν σε εμπόριο ναρκωτικών. Εκείνοι που της έδιναν αυτό το είδος των πληροφοριών δεν θα κατέθεταν διότι φοβούνταν τους εμπόρους. Η διεύθυνση γνώριζε ότι υπήρχαν κυκλώματα, αλλά δεν έκανε τίποτε.

34. Το δικαστήριο σημείωσε κατ'αρχήν ότι ο διευθυντής της φυλακής δεν είχε γνώση των πληροφοριών που έδωσε ο Δ.Β. έτσι ώστε να ελάμβανε μέτρα για την κατάσχεση των ναρκωτικών. Επειδή ο ίδιος έλειπε σε άδεια, η υποδιευθύντρια ήταν αρμόδια να ενεργήσει, όμως εκείνη χρονοτρίβησε με την δικαιολογία ότι ήταν αργά, ενώ έπρεπε να γνωρίζει ότι στην φυλακή δεν υπήρχε ωράριο για την διενέργεια έρευνας. Όσον αφορά κάποιες παραλείψεις του διευθυντή, αυτές δεν είχαν αιτιώδη συνάφεια με το αποτέλεσμα, διότι δεν ήταν βέβαιο ότι ο θάνατος του Δ.Β. θα είχε αποφευχθεί: ακόμη και αν η φυλακή ήταν εφοδιασμένη με τεχνικά μέσα για τον εντοπισμό των ναρκωτικών, αυτό θα μπορούσε να περιορίσει, αλλά όχι να αποτρέψει ολοσχερώς την εισαγωγή των προϊόντων αυτών μέσα στην φυλακή. Το δικαστήριο διαπίστωσε επίσης ότι ο διευθυντής είχε ζητήσει, ήδη από το 2006, από το αρμόδιο Υπουργείο να προβεί στην εγκατάσταση ενός μηχανήματος εντοπισμού, αλλά ότι καμία συνέχεια δεν είχε δοθεί στο αίτημα αυτό. Τέλος, όσον αφορά τις άλλες παραλείψεις του διευθυντή, το δικαστήριο σημείωσε ότι οι φυλακές δεν διέθεταν σκύλους εκπαιδευμένους στον εντοπισμό και ότι η τοποθέτηση καμερών μέσα στα κελιά θα συνιστούσε παραβίαση των δικαιωμάτων των κρατουμένων.

35. Όσον αφορά την ιατρό της φυλακής, το δικαστήριο σημείωσε ότι, όταν ο Δ.Β. μετέχθη στην φυλακή της Χίου, ζήτησε από την ιατρό να του αυξήσει την δοσολογία των φαρμάκων που έπαιρνε επικαλούμενος ψυχολογικά προβλήματα σχετιζόμενα με

οικογενειακά ζητήματα. Αφού έλαβε με φαξ την συνταγή που εξέδωσε ο ιατρός του νοσοκομείου του Ηρακλείου, η ιατρός της φυλακής αύξησε την δοσολογία από 10 σε 16 δισκία την ημέρα. Το δικαστήριο σημείωσε ότι αποδείχθηκε ότι η αύξηση αυτή ήταν ανεκτή από τον Δ.Β. διότι δεν του είχε προκαλέσει παρενέργειες. Μπορούσε ακόμη να θεωρηθεί δικαιολογημένη αφού ο Δ.Β. ήταν εξαρτημένος τοξικομανής και είχε έντονα συμπτώματα στέρησης. Αν επρόκειτο να υπάρξουν παρενέργειες, αυτές θα εκδηλώνονταν αμέσως και όχι μετά την παρέλευση πολλών ημερών. Η αύξηση της δοσολογίας, από μόνη της, δεν θα μπορούσε να είναι θανατηφόρα, ακόμη και για έναν επιβαρυσμένο οργανισμό όπως αυτός του αποβιώσαντος. Έπρεπε εξάλλου να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ο Δ.Β. ήταν φορέας ηπατίτιδας Γ, παρά το γεγονός ότι δεν είχε αναπτύξει νεφρική ανεπάρκεια.

36. Το δικαστήριο συνεπέρανε ότι η ιατρός δεν μπορούσε να προβλέψει ότι ο Δ.Β. θα κατανάλωνε αλκοόλ και ναρκωτικά ταυτόχρονα με τα ψυχότροπα φάρμακα. Ένας ιατρός δεν είχε νομική υποχρέωση να εγγυηθεί την ορθολογική χρήση των φαρμάκων που συνταγογραφούσε. Μία διαφορετική προσέγγιση θα οδηγούσε στην διεύρυνση κατά τρόπο απαράδεκτο της ποινικής ευθύνης των ιατρών οι οποίοι συνταγογραφούσαν ψυχότροπα φάρμακα, αφού αυτοί θα θεωρούνταν υπεύθυνοι κάθε φορά που ο ασθενής θα κατανάλωνε τα φάρμακα αυτά μαζί με αλκοόλ και ναρκωτικά.

37. Τέλος, το δικαστήριο ανέπεμψε την υπόθεση στον εισαγγελέα προκειμένου να εξεταστεί κατά πόσον έπρεπε να ασκηθεί ποινική δίωξη κατά της υποδιευθύντριας της φυλακής, η οποία ήταν κατά το δικαστήριο η μόνη που γνώριζε και δεν αντέδρασε προκειμένου να επαληθεύσει τις πληροφορίες που της παρείχε ο Δ.Β. Η διευθύντρια είχε μόνον επιχειρήσει να δικαιολογηθεί με ένα απίστευτο επιχείρημα, ήτοι ότι «δεν πίστευα ότι ο Δ.Β. θα πέθαινε. Δεν παρουσίαζε καμία ένδειξη ώστε να λάβω μέτρα». Εν τούτοις, η πληροφορία σύμφωνα με την οποία γινόταν εμπόριο ναρκωτικών μέσα στην φυλακή αρκούσε για να σημάνει συναγερμός σε αυτήν.

38. Ο εισαγγελέας διέταξε μία προκαταρκτική εξέταση, αλλά δεν κατέληξε σε διαδικαστική πράξη. Έθεσε την υπόθεση στο αρχείο χωρίς να παράσχει αιτιολογία και αρνήθηκε να χορηγήσει στους προσφεύγοντες αντίγραφο της δικογραφίας που είχε ανοιχθεί για τον λόγο ότι αυτοί δεν είχαν έννομο συμφέρον.

39. Στις 12 Σεπτεμβρίου 2013, η προσφεύγουσα 3 ζήτησε από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών να ασκήσει έφεση κατά της απόφασης αριθ. 581/2013, αλλά ο τελευταίος αρνήθηκε.

40. Στις 21 Οκτωβρίου 2013, οι προσφεύγοντες 1, 3 και 6 ζήτησαν από τον εισαγγελέα του Αρείου Πάγου να ασκήσει αίτηση αναίρεσης κατά της πιο πάνω αναφερθείσας απαλλακτικής απόφασης. Στις 23 Οκτωβρίου 2013, ο εισαγγελέας απέρριψε την αίτηση χωρίς να παράσχει αιτιολογία.

41. Στις 31 Ιουλίου 2013, όλοι οι προσφεύγοντες κατέθεσαν ενώπιον του διοικητικού πρωτοδικείου Μυτιλήνης αγωγή αποζημίωσης στην βάση του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα. Ζήτησαν διάφορα ποσά λόγω της αμελούς συμπεριφοράς του σωφρονιστικού και του ιατρικού προσωπικού της φυλακής. Η συζήτηση ορίστηκε για τις 19 Σεπτεμβρίου 2018.

II. ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ

42. Τα εφαρμοστέα άρθρα του νόμου 3458/2006 περί ναρκωτικών προβλέπουν:

Άρθρο 30 (Χρήστες ναρκωτικών ουσιών που υποβάλλονται σε ειδική μεταχείριση)

«1. Όσοι απέκτησαν την έξη της χρήσης ναρκωτικών και δεν μπορούν να την αποβάλουν με τις δικές τους δυνάμεις, υποβάλλονται σε ειδική μεταχείριση κατά τους όρους του νόμου αυτού.

2. Η συνδρομή ή μη των προϋποθέσεων της προηγούμενης παραγράφου στο πρόσωπο κατηγορουμένου ή καταδίκου διαπιστώνεται από το δικαστήριο. (...) το δικαστήριο μπορεί να διατάξει ψυχιατροδικαστική πραγματογνωμοσύνη και εργαστηριακή εξέταση, προκειμένου να καθοριστεί αν πράγματι υπάρχει εξάρτηση, καθώς και το είδος και η έκταση αυτής (...)

3. Ο ενεργών την προανάκριση ή κύρια ανάκριση διατάσσει υποχρεωτικά τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, εάν υποβληθεί ισχυρισμός του κατηγορουμένου ότι είναι τοξικομανής εντός είκοσι τεσσάρων (24) ωρών από τη σύλληψη του ή κατά την αρχική απολογία του (...)

Άρθρο 32 (Εισαγωγή χρηστών ναρκωτικών σε θεραπευτικό κατάσταση)

«1. Αν καταδικαστεί για οποιαδήποτε αξιόποινη πράξη δράστης, στο πρόσωπο του οποίου συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 30 παρ. 1, το δικαστήριο μπορεί με την καταδικαστική απόφαση να διατάξει την

εισαγωγή του, προς σωματική απεξάρτηση, σε ειδικό θεραπευτικό κατάστημα ή ειδικό τμήμα καταστήματος κράτησης. Αν η ανάγκη για τη σωματική αυτή απεξάρτηση προκύψει κατά τη διάρκεια της ανάκρισης, η εισαγωγή διατάσσεται από τον ανακριτή, μετά σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα, (...). Εάν ο παραπάνω δράστης δηλώσει ότι επιθυμεί να παρακολουθήσει θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης, μπορεί το δικαστήριο με την καταδικαστική απόφαση να διατάξει την έκτιση μέρους της ποινής σε ειδικό θεραπευτικό κατάστημα ή ειδικό τμήμα καταστήματος κράτησης (...).»

43. Ο δικηγόρος των προσφευγόντων προσκομίζει το άρθρο μιας εφημερίδας της νήσου Χίου, με ημερομηνία 20 Σεπτεμβρίου 2008, στο οποίο ο επικεφαλής της υπηρεσίας καταπολέμησης των ναρκωτικών του νησιού δήλωνε ότι το 2007-2008 η υπηρεσία του είχε διαπιστώσει πέντε με έξι περιπτώσεις εμπορίου ναρκωτικών μέσα στην φυλακή. Το γεγονός ότι τα ναρκωτικά ήταν προσβάσιμα στους κρατούμενους οι οποίοι δήλωναν ανοιχτά ότι έκαναν χρήση τους υπογραμμιζόταν επίσης στην έκθεση της Επιτροπής των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (CPT), η οποία μετέβη στην φυλακή αυτή κατά την επίσκεψή της στην Ελλάδα στις 17-29 Σεπτεμβρίου 2009.

44. Το άρθρο 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα προβλέπει ότι:

«Για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του δημοσίου κατά την άσκηση της δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί, το δημόσιο ενέχεται σε αποζημίωση, εκτός αν η πράξη ή η παράλειψη έγινε κατά παράβαση διάταξης που υπάρχει για χάρη του γενικού συμφέροντος. Μαζί με το δημόσιο ευθύνεται εις ολόκληρον και το υπαίτιο πρόσωπο, με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων για την ευθύνη των υπουργών.»

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟ

I. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 2 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

45. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται διότι το Δημόσιο δεν τήρησε την θετική υποχρέωσή του να προστατεύσει την ζωή του Δ.Β., τοξικομανούς, πάσχοντος από ηπατίτιδα Γ και ακολουθούντος αγωγή με ψυχότροπα φάρμακα, ο οποίος απεβίωσε κατά την διάρκεια της κράτησής του στην φυλακή της Χίου. Κατηγορούν το Δημόσιο

ότι δεν ενέταξαν τον Δ.Β. σε πρόγραμμα απεξάρτησης και ότι δεν τον εισήγαγαν σε ένα ίδρυμα εξειδικευμένο για τοξικομανείς. Παραπονούνται επίσης για τον ελλιπή χαρακτήρα της έρευνας η οποία διεξήχθη από την εισαγγελία και την αστυνομία της Χίου και όχι από το Σώμα επιθεώρησης και ελέγχου της κράτησης, το οποίο καθιερώθηκε το 2002 και είναι αρμόδιο γι'αυτόν τον τύπο των ερευνών, προκειμένου να παράσχει τις εγγυήσεις αμεροληψίας στην εξέλιξη της έρευνας του είδους αυτού.

Επικαλούνται μία παραβίαση των άρθρων 2, 3, 6 § 1 και 8 της Σύμβασης. Έχοντας την εξουσία του νομικού χαρακτηρισμού των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, το Δικαστήριο εκτιμά προσήκον να εξετάσει την προσφυγή υπό το πρίσμα του άρθρου 2 της Σύμβασης, το οποίο, στο εφαρμοστέο εν προκειμένων τμήμα του, έχει ως εξής:

«Το δικαίωμα εκάστου προσώπου εις την ζωήν προστατεύεται υπό του νόμου (...)»

Α. Προκαταρκτικό ζήτημα

46. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η δεύτερη προσφεύγουσα δεν πληροί την προϋπόθεση η οποία προβλέπεται από το άρθρο 45 § 3 του Κανονισμού του Δικαστηρίου. Υπογραμμίζει ότι, ενώ η προσφυγή περιλαμβάνει εξουσιοδοτήσεις υπογεγραμμένες από όλους τους προσφεύγοντες, η τρίτη προσφεύγουσα δεν έχει υπογράψει την δική της και καμία από τις εξουσιοδοτήσεις των άλλων προσφευγόντων δεν μνημονεύει ότι καλύπτει και την περίπτωση της προσφεύγουσας αυτής.

47. Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι η έλλειψη της υπογραφής της δεύτερης προσφεύγουσας είναι το αποτέλεσμα αμέλειας και όχι έλλειψης πληρεξουσιότητας.

48. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η δεύτερη προσφεύγουσα ήταν ανήλικη κατά την ημερομηνία κατάθεσης της προσφυγής και ότι η εξουσιοδότηση ήταν υπογεγραμμένη από την μητέρα της, την πρώτη προσφεύγουσα. Σημειώνει επίσης ότι η τελευταία προσκομίζει μαζί με τις παρατηρήσεις της μία νέα εξουσιοδότηση, ως νόμιμη εκπρόσωπος της τρίτης προσφεύγουσας, με την οποία αυτή δηλώνει ότι εξουσιοδοτεί τον κ. Σ. Σίμο να εκπροσωπήσει την δεύτερη προσφεύγουσα κατά την εξέταση της παρούσας προσφυγής εκ μέρους του Δικαστηρίου και ότι εγκρίνει όλες τις ενέργειες στις οποίες ο δικηγόρος αυτός προέβη μέχρι σήμερα ως προς την δεύτερη προσφεύγουσα.

49. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο θεωρεί ότι η δεύτερη προσφεύγουσα εκπροσωπήθηκε εγκύρως ενώπιον αυτού δια του πιο πάνω αναφερομένου δικηγόρου.

50. Ως εκ τούτου, η ένσταση της Κυβέρνησης η ελκόμενη από την ακυρότητα της πληρεξουσιότητας αυτής πρέπει να απορριφθεί.

B. Επί του παραδεκτού

51. Η Κυβέρνηση καλεί το Δικαστήριο να απορρίψει την προσφυγή λόγω μη εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων. Όσον αφορά το ουσιαστικό μέρος, ούτε ο αποβιώσας ούτε οι προσφεύγοντες δεν προειδοποίησαν τις αρχές σχετικά με τα προβλήματα που συνδέονται με την τοξικομανία του, ούτε κατέθεσαν αιτήματα μεταγωγής σε άλλη φυλακή ή ιατρικής περίθαλψης. Όσον αφορά το δικονομικό μέρος, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι: (α) οι προσφεύγοντες δεν επικαλέστηκαν την παραβίαση του άρθρου 2 κατά τις εθνικές δίκες λόγω της παράλειψης των αρχών να τοποθετήσουν τον Δ.Β. σε θεραπευτικό κατάστημα, (β) οι προσφεύγοντες 2, 4, 5 και 7 ουδέποτε συμμετείχαν στις εθνικές δίκες, (γ) ο προσφεύγων 8, αν και συγκαταλέγεται μεταξύ εκείνων οι οποίοι κατέθεσαν μήνυση, δεν συμμετείχε σε καμία άλλη διαδικασία ενώπιον των εθνικών αρχών, (δ) οι προσφεύγοντες 1 και 6 δεν ζήτησαν από τον εισαγγελέα να ασκήσει έφεση κατά της απόφασης του πλημμελειοδικείου, (ε) οι προσφεύγοντες δεν άσκησαν αγωγή αποζημίωσης κατά του Δημοσίου στην βάση του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα.

52. Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι έχουν εξαντλήσει τα εθνικά ένδικα μέσα κατά τις προσπάθειές τους να αποκαλυφθούν οι αιτίες θανάτου του Δ.Β. και να αποδοθούν οι ευθύνες γι' αυτό. Τονίζουν επίσης ότι στις 8 Αυγούστου 2013, αυτοί κατέθεσαν ενώπιον του διοικητικού πρωτοδικείου Μυτιλήνης μία αγωγή αποζημίωσης στην βάση του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, η συζήτηση της οποίας ορίστηκε για τις 19 Σεπτεμβρίου 2018. Είναι βέβαιο ότι η σχετική με την αγωγή αυτή τελεσίδικη απόφαση δεν θα εκδοθεί πριν από δέκα χρόνια μετά την κατάθεσή της.

53. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η υποχρέωση της εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων επιβάλλει στους προσφεύγοντες να κάνουν μία κανονική χρήση των ενδίκων μέσων που είναι διαθέσιμα και επαρκή για να τους επιτρέψει να λάβουν αποζημίωση για τις παραβιάσεις τις οποίες επικαλούνται. Αυτά τα ένδικα μέσα οφείλουν να υφίστανται σε επαρκή βαθμό βεβαιότητας, τόσο στην πράξη όσο και στην θεωρία, χωρίς την οποία αυτά στερούνται της απαιτούμενης

αποτελεσματικότητας και προσβασιμότητας. Εν τούτοις, τίποτε δεν επιβάλλει την χρήση ενδίκων μέσων που δεν είναι ούτε επαρκή ούτε αποτελεσματικά. Σύμφωνα με τις «γενικώς αποδεκτές αρχές του διεθνούς δικαίου», ορισμένες ιδιαίτερες συνθήκες μπορούν να απαλλάξουν τον προσφεύγοντα από την υποχρέωση να εξαντλήσει τα ένδικα μέσα που τους προσφέρονται. Προκειμένου να κριθεί αποτελεσματικό, ένα ένδικο μέσο πρέπει να είναι ικανό να θεραπεύσει αμέσως την επίδικη κατάσταση και να παρουσιάζει λογικές προοπτικές επιτυχίας. Το μόνο γεγονός της διατήρησης αμφιβολιών ως προς τις προοπτικές επιτυχίας ενός συγκεκριμένου ενδίκου μέσου το οποίο δεν είναι με απόλυτη βεβαιότητα καταδικασμένο να αποτύχει δεν συνιστά αιτιολογία ικανή να δικαιολογήσει την μη χρήση του εν λόγω ενδίκου μέσου. Παρά ταύτα, το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει συχνά ότι ο κανόνας της εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων πρέπει να εφαρμόζεται με κάποια ευελιξία και χωρίς υπερβολική τυπολατρία (*Vučković και λοιποί κατά Σερβίας* [GC], αριθ. 17153/11 και επ., §§ 71, 73-74 και 76 καθώς και την εκεί αναφερόμενη νομολογία).

54. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο σημειώνει ότι τέσσερις από τους προσφεύγοντες θεωρήθηκαν ως καταθέσαντες μήνυση για τον θάνατο του Δ.Β.: η προσφεύγουσα 1, σύζυγος του Δ.Β., η προσφεύγουσα 3, μητέρα του Δ.Β., και οι προσφεύγοντες 6 και 8, αδελφοί του Δ.Β. Τρεις από αυτούς, ήτοι οι προσφεύγοντες 1, 3 και 6 κατέθεσαν ενώπιον του εισαγγελέως εφετών Αιγαίου έφεση κατά της διάταξης αριθ. 2/2011 του εισαγγελέως πλημμελειοδικών Χίου. Οι ίδιοι αυτοί προσφεύγοντες δήλωσαν παράσταση πολιτικής αγωγής κατά την δίκη ενώπιον του πλημμελειοδικείου Χίου, στην συνέχεια δε, κατέθεσαν ενώπιον του αρμοδίου εισαγγελέως αίτηση με την οποία του ζητούσαν να ασκήσει αίτηση αναίρεσης κατά της με αριθμό 581/2013 απαλλακτικής απόφασης. Όσον αφορά τους προσφεύγοντες 4, 5 και 7, το Δικαστήριο διαπιστώνει μαζί με την Κυβέρνηση ότι αυτοί δεν συμμετείχαν σε καμία από τις διαδικασίες αυτές.

55. Αντιθέτως, οι προσφεύγοντες 4, 5 και 7 κατέθεσαν κατά του Δημοσίου αγωγή αποζημίωσης στην βάση του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, αγωγή η οποία κατατέθηκε και από όλους τους άλλους προσφεύγοντες.

56. Όμως, το άρθρο αυτό, το οποίο έχει καθαρά αποζημιωτικό αντικείμενο, προβλέπει ότι το Δημόσιο υποχρεούται να επανορθώσει τις ζημίες που προκλήθηκαν από τις παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του κατά την άσκηση της δημόσιας εξουσίας.

57. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα με την πάγια νομολογία, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν υπάρχει ισχυρισμός ότι ο θάνατος προκλήθηκε εκ προθέσεως, η θετική υποχρέωση που απορρέει από τα άρθρο 2 της Σύμβασης δεν απαιτεί απαραίτητως ένα ένδικο μέσο ποινικής φύσεως. Ως εκ τούτου, η υποχρέωση μπορεί να ικανοποιηθεί με την προσφορά ενός ενδίκου μέσου ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, υπό την προϋπόθεση ότι αυτό είναι αποτελεσματικό (βλέπε, τελευταία, *Lopes de Sousa Fernandes κατά Πορτογαλίας* [GC], αριθ. 56080/13, §§ 137 και 215, 19 Δεκεμβρίου 2017). Ωσαύτως, όταν έχει γίνει χρήση ενός ενδίκου μέσου κατ'αρχήν αποτελεσματικού, το άρθρο 35 § 1 δεν απαιτεί την χρήση ενός άλλου ενδίκου μέσου ο σκοπός του οποίου είναι ουσιαστικά ο ίδιος (βλέπε, για παράδειγμα, *Kolomja κατά Ελλάδας*, αριθ. 49441/12, § 36, 19 Μαΐου 2016).

58. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στην βάση του πιο πάνω αναφερομένου άρθρου 105, οι προσφεύγοντες ζήτησαν από το Δημόσιο την επιδίκαση ορισμένων αποζημιώσεων λόγω, όπως αυτοί το διατυπώνουν στην αγωγή τους, της αμελούς συμπεριφοράς του σωφρονιστικού και του ιατρικού προσωπικού της φυλακής. Το Δικαστήριο επισημαίνει, αφ'ενός, ότι οι προσφεύγοντες δήλωσαν ενώπιον του πλημμελειοδικείου παράσταση πολιτικής αγωγής προκειμένου να υποστηρίξουν τις κατηγορίες σε βάρος του διευθυντή και της ιατρού της φυλακής: ο πρώτος κατηγορούνταν διότι δεν είχε εγκαταστήσει μηχανισμούς ελέγχου προκειμένου να εμποδίσει την εισαγωγή μέσα στην φυλακή ναρκωτικών, τα οποία προκάλεσαν τον θάνατο του Δ.Β. και η δεύτερη διότι είχε συνταγογραφήσει ψυχότροπα φάρμακα και είχε αυξήσει την δόση, χωρίς να έχει την κατάρτιση του ψυχιάτρου και χωρίς να ζητήσει πριν από αυτήν την συνταγογράφηση και αύξηση μία εξέταση από ειδικό ιατρό. Στο φόντο των δύο αγωγών αυτών, εκείνης της παράστασης πολιτικής αγωγής και εκείνης η οποία στηρίζεται στο πιο πάνω αναφερόμενο άρθρο 105, υπήρχε συνεπώς ταυτότητα πραγματικών περιστατικών και αιτιάσεων. Η απαλλακτική απόφαση του πλημμελειοδικείου άφηνε να προσιωνιστεί ότι το Δημόσιο δεν είχε διαπράξει κάποια παρανομία και ότι δεν όφειλε συνεπώς οποιαδήποτε αποζημίωση στους προσφεύγοντες. Στην βάση των σκέψεων αυτών, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η προβλεπόμενη από το άρθρο 105 αγωγή δεν μπορούσε να αποτελέσει εν προκειμένω ένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο. Επιπλέον, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η αγωγή αυτή ασκήθηκε από τους προσφεύγοντες στις 31 Ιουλίου 2013 και ότι η συζήτηση ορίστηκε για τις 19 Σεπτεμβρίου 2018, ήτοι περισσότερο από πέντε χρόνια μετά.

59. Λαμβανομένων υπόψη των σκέψεων αυτών, το Δικαστήριο εκτιμά ότι υπό τις προκείμενες συνθήκες, η αγωγή η οποία ασκήθηκε από τους προσφεύγοντες 4, 5 και 7 δεν είχε πιθανότητες επιτυχίας και δεν ήταν συνεπώς αποτελεσματική με την έννοια της πιο πάνω αναφερόμενης νομολογίας.

60. Συμπερασματικά, το Δικαστήριο θεωρεί ότι μόνον οι προσφεύγοντες 1, 3, 6 και 8 καθώς και η προσφεύγουσα 2, κόρη του Δ.Β. και της προσφεύγουσας 1 και ανήλικη κατά τον χρόνο των συμβάντων, έχουν εξαντλήσει τα εθνικά ένδικα μέσα. Το Δικαστήριο απορρίπτει συνεπώς την ένσταση της Κυβέρνησης όσον αφορά αυτούς τους προσφεύγοντες και την κάνει δεκτή ως προς τους προσφεύγοντες 4, 5 και 7 οι οποίοι έχουν καταθέσει μόνον την αγωγή η οποία προβλέπεται από το πιο πάνω αναφερόμενο άρθρο 105.

61. Διαπιστώνοντας ότι η προσφυγή δεν είναι προδήλως αβάσιμη με την έννοια του άρθρου 35 § 3 α) της Σύμβασης και ότι δεν προσκρούει εξάλλου σε άλλο λόγο απαραδέκτου, το Δικαστήριο την κηρύσσει παραδεκτή.

Γ. Επί της ουσίας

62. Έχοντας επίγνωση του επικουρικού χαρακτήρα της αποστολής του, το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι δεν μπορεί χωρίς σπουδαίο λόγο να αναλάβει τον ρόλο του δικαστή του πρώτου βαθμού όταν τούτο δεν έχει καταστεί αναπόφευκτο από τις συνθήκες της υπόθεσης της οποίας αυτό έχει επιληφθεί. Κατά συνέπεια, θα ασχοληθεί κατ'αρχήν με την αιτίαση της προσφεύγουσας σχετικά με την μη πραγματοποίηση μιας αποτελεσματικής έρευνας κατόπιν του θανάτου του Δ.Β. στην φυλακή (*McKerr κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (déc.), αριθ. 28883/94, 4 Απριλίου 2000, *Dzhulay κατά Ουκρανίας*, αριθ. 24439/06, § 69, 3 Απριλίου 2014, *Chinez κατά Ρουμανίας*, αριθ. 2040/12, § 57, 17 Μαρτίου 2015, *Yaroshovets και λοιποί κατά Ουκρανίας*, αριθ. 74820/10, 71/11, 76/11, 83/11 και 332/11, § 77, 3 Δεκεμβρίου 2015, και *Sadkon κατά Ουκρανίας*, αριθ. 21987/05, § 90, 6 Ιουλίου 2017).

1. Επί της απουσίας μιας αποτελεσματικής έρευνας

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

63. Οι προσφεύγοντες υπογραμμίζουν ότι απαιτήθηκαν τέσσερα χρόνια και έντεκα μήνες στις αρχές για να περατώσουν τις καταθέσεις των μαρτύρων και να ασκήσουν δίωξη κατά του διευθυντή και της ιατρού της φυλακής. Εξάλλου, αυτός ο οποίος διεξήγαγε την προανάκριση αμέλησε να λάβει τα ακόλουθα μέτρα:

-να κλητεύσει τον πραγματογνώμονα ο οποίος πραγματοποίησε την τοξικολογική εξέταση να παραστεί ενώπιον του πλημμελειοδικείου για να εκθέσει τις αιτίες του θανάτου και την συμμετοχή των ψυχοτρόπων φαρμάκων σε αυτόν,

-να εξετάσει τους πέντε συγκρατούμενους του Δ.Β. οι οποίοι μετήχθησαν σε άλλη φυλακή αμέσως μετά τον θάνατο,

-να εξετάσει τον επικεφαλής της υπηρεσίας καταπολέμησης των ναρκωτικών της Χίου προκειμένου αυτός να περιγράψει τα αποτελέσματα της έρευνάς του μέσα στην φυλακή κατά την διάρκεια του έτους το οποίο προηγήθηκε του θανάτου,

-να ζητήσει από την διεύθυνση της να εξηγήσει τα μέτρα τα οποία είχε λάβει για να εμποδίσει την εισαγωγή των ναρκωτικών μέσα σε αυτήν,

-να εξετάσει τους υπαλλήλους της φυλακής οι οποίοι, σε συνεργασία με τον φαρμακοποιό, είχαν διανείμει στον Δ.Β. τα συνταγογραφημένα φάρμακα,

-να εξετάσει τον ιατρό ο οποίος σύμφωνα με την ιατρό της φυλακής της είχε στείλει ένα φαξ με τα φάρμακα προς συνταγογράφηση για τον Δ.Β.,

-να ζητήσει την προσκομιδή του βιβλίου διανομής των φαρμάκων μέσα στην φυλακή προκειμένου να διαπιστωθεί ποια φάρμακα είχαν χορηγηθεί στον Δ.Β.,

-να εντάξει στην δικογραφία της υπόθεσης τον ιατρικό φάκελο του Δ.Β., την αγωγή η οποία του είχε συνταγογραφηθεί, καθώς και το αποτέλεσμα της πειθαρχικής έρευνας η οποία είχε διενεργηθεί από την εισαγγελία μετά τον θάνατο.

64. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι οι εθνικές αρχές εξέτασαν τις συνθήκες της υπόθεσης πριν ακόμη ανοιχθεί η ποινική διαδικασία σε βάρος του διευθυντή και της ιατρού της φυλακής. Η διαδικασία αυτή περατώθηκε ενώπιον του πλημμελειοδικείου Χίου μετά από μία εμπεριστατωμένη εξέταση των αποδεικτικών στοιχείων που συνελέγησαν και υποβλήθηκαν στις αρχές. Τόσο η απόφαση αριθ. 581/2013 του δικαστηρίου αυτού όσο και η διάταξη του εισαγγελέως πλημμελειοδικών, οι οποίες κατέληξαν ότι δεν υπήρχε οποιαδήποτε ποινική ευθύνη των δύο κατηγορουμένων, ήταν επαρκώς αιτιολογημένες. Εξάλλου, η υπόθεση επανεξετάστηκε με την ευκαιρία της αίτησης των προσφευγόντων για την άσκηση έφεσης και αίτησης αναίρεσης κατά της απαλλακτικής απόφασης. Οι προσφεύγοντες είχαν την δυνατότητα να συμμετάσχουν στην διαδικασία και να ασκήσουν όλα τα δικαιώματα που παρέχονται στους πολιτικώς ενάγοντες από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

65. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει επίσης ότι οι αρχές ενήργησαν αυτεπαγγέλτως, μόλις έλαβαν γνώση της υπόθεσης, ότι η έρευνα ήταν εμπεριστατωμένη, λαμβανομένου υπόψη του αριθμού των αποδεικτικών στοιχείων τα οποία

συνελέγησαν, και ότι η συμμετοχή των συγγενών του Δ.Β. ήταν πραγματική. Το γεγονός ότι το αποτέλεσμα της έρευνας δεν ικανοποίησε τους προσφεύγοντες διότι δεν υπήρξε καταδίκη του διευθυντή και της ιατρού της φυλακής δεν σημαίνει ότι η έρευνα ήταν πλημμελής.

66. Τέλος, η Κυβέρνηση υπενθυμίζει ότι το Δικαστήριο δεν αποτελεί έναν τέταρτο βαθμό δικαιοδοσίας και δεν μπορεί να εξετάσει την υπόθεση με τον ίδιο τρόπο όπως οι εθνικές δικαστικές αρχές.

β) Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

ι) Γενικές αρχές

67. Η υποχρέωση της προστασίας του δικαιώματος στην ζωή που επιβάλλει το άρθρο 2 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το γενικό καθήκον που έχει το Κράτος δυνάμει του άρθρου 1 να «αναγνωρίζ[ει] εις όλα τα εξαρτώμενα εκ της δικαιοδοσίας [του] πρόσωπα, τα καθοριζόμενα εις [την] (...) Σύμβασ[ιν] δικαιώματα και ελευθερίας», απαιτεί επίσης, σιωπηρά, να διενεργείται μία μορφή επίσημης και πραγματικής έρευνας όταν η προσφυγή στον εξαναγκασμό επέφερε ανθρώπινο θάνατο. Ο σκοπός είναι κατά κύριο λόγο να εξασφαλιστεί, μέσω μιας τέτοιας έρευνας, η πραγματική εφαρμογή των εθνικών νόμων που προστατεύουν το δικαίωμα στην ζωή και, στις υποθέσεις στις οποίες εμπλέκονται υπάλληλοι ή όργανα του Κράτους, να εξασφαλιστεί ότι αυτοί θα λογοδοτήσουν σχετικά με τους θανάτους που συνέβησαν κάτω από την ευθύνη τους. Όσον αφορά το είδος της έρευνας που πρέπει να επιτρέπει την επίτευξη των στόχων αυτών, αυτό μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με τις συνθήκες. Εν τούτοις, όποιες και αν είναι οι διατυπώσεις της έρευνας, οι αρχές οφείλουν να ενεργήσουν αυτεπαγγέλτως, αμέσως μόλις η υπόθεση τεθεί υπόψη τους. Δεν μπορούν να αφήσουν στους συγγενείς του θανόντος την πρωτοβουλία να καταθέσουν μία επίσημη μήνυση ή να αναλάβουν την ευθύνη μιας διερευνητικής διαδικασίας (*McKerr κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 28883/95, § 111, CEDH 2001-III).

68. Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι στην περίπτωση αυτή οι δικονομικές απαιτήσεις του άρθρου 2 εκτείνονται πέρα από το στάδιο της προκαταρκτικής έρευνας όταν, όπως εν προκειμένω, αυτή επέσυρε την άσκηση διώξεων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων: το σύνολο της διαδικασίας, συμπεριλαμβανομένης και της φάσης της απόφασης, οφείλει να συμμορφωθεί προς την απαγόρευση η οποία τίθεται από το άρθρο αυτό. Ειδικότερα, οι εθνικές δικαστικές αρχές οφείλουν να μην επιδείξουν σε

οποιαδήποτε περίπτωση διατεθειμένες να αφήσουν ατιμώρητες τις προσβολές στην σωματική και την ηθική ακεραιότητα των ατόμων. Τούτο είναι απαραίτητος προκειμένου να διατηρείται η εμπιστοσύνη του κοινού και να εξασφαλίζεται η προσχώρησή του στο κράτος δικαίου καθώς και για να αποτρέπεται οποιαδήποτε υπόνοια ανοχής σε παράνομες πράξεις ή συνέργειας στην διάπραξή τους (βλέπε, *mutatis mutandis*, *Okkali κατά Τουρκίας*, αριθ. 52067/99, § 65, CEDH 2006-XII).

69. Δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να συναχθεί από τα ανωτέρω αναφερόμενα ότι το άρθρο 2 μπορεί να συνεπάγεται το δικαίωμα για έναν προσφεύγοντα να επιτύχει την ποινική δίωξη ή καταδίκη των τρίτων ή μία υποχρέωση αποτελέσματος που να προϋποθέτει ότι οποιαδήποτε δίωξη οφείλει να απολήγει σε μία καταδίκη ή ακόμη και στην επιβολή συγκεκριμένης ποινής. Αντιθέτως, τα εθνικά δικαστήρια δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να αποδειχθούν διατεθειμένα να αφήσουν ατιμώρητες πράξεις κατά της ζωής. Τούτο είναι απαραίτητο προκειμένου να διατηρείται η εμπιστοσύνη του κοινού και να εξασφαλίζεται η προσχώρησή του στο κράτος δικαίου καθώς και για να αποτρέπεται οποιαδήποτε υπόνοια ανοχής σε παράνομες πράξεις ή συνέργειας στην διάπραξή τους. Η αποστολή του Δικαστηρίου συνίσταται συνεπώς στην επαλήθευση του κατά πόσον και σε ποιον βαθμό τα δικαστήρια, προτού καταλήξουν στο ένα ή το άλλο συμπέρασμα, μπορούν να θεωρηθούν ότι έθεσαν την περίπτωση της οποίας επιλήφθηκαν στην σχολαστική εξέταση που ζητεί το άρθρο 2 της Σύμβασης, έτσι ώστε η αποτρεπτική ισχύς του δικαστικού συστήματος που έχει θεσπιστεί και ο ρόλος τον οποίο αυτό οφείλει να διαδραματίζει στην πρόληψη των παραβιάσεων του δικαιώματος στην ζωή να μην περιορίζονται (*Öneryildiz κατά Τουρκίας* [GC], αριθ. 48939/99, § 96, CEDH 2004-XII και εκεί αναφερόμενη νομολογία).

ii) Εφαρμογή των αρχών στην παρούσα υπόθεση

70. Όσον αφορά την ταχύτητα της έρευνας, το Δικαστήριο σημειώνει ότι στις 14 Νοεμβρίου 2008, ήτοι έξι ημέρες μετά τον θάνατο του Δ.Β., ορισμένοι από τους προσφεύγοντες κατέθεσαν μήνυση κατ'αγνώστου στην εισαγγελία πλημμελειοδικών Χίου. Στις 31 Ιανουαρίου 2011, ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών Χίου έθεσε την υπόθεση στο αρχείο. Στις 22 Φεβρουαρίου 2011, ορισμένοι από τους προσφεύγοντες κατέθεσαν ενώπιον του εισαγγελέως εφετών Αιγαίου μία έφεση κατά της απορριπτικής διάταξης. Με τρεις διαδοχικές διατάξεις το 2011, το 2012 και το 2013, ο τελευταίος διέταξε την διενέργεια συμπληρωματικής έρευνας. Στις 27 Φεβρουαρίου

2013, η προσφεύγουσα 1 έστειλε επιστολή στο Υπουργείο Δικαιοσύνης για να παραπονεθεί για την διάρκεια της έρευνας. Στις 15 Ιουλίου 2013, ο εισαγγελέας εφετών παρέπεμψε τον διευθυντή και την ιατρό της φυλακής σε δίκη.

71. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι μία ανάκριση η οποία διήρκεσε τέσσερα χρόνια και οκτώ μήνες για την απόδοση ευθυνών και την απόφαση του κατά πόσον έπρεπε να παραπεμφθούν σε δίκη τα πρόσωπα που εμπλέκονται σε μία υπόθεση η οποία αφορά τον θάνατο ενός κρατουμένου από υπερβολική δόση δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις επιμέλειας και ταχύτητας προκειμένου μία έρευνα να είναι πραγματική με την έννοια του άρθρου 2.

72. Όσον αφορά τον εμπειριστατωμένο χαρακτήρα της έρευνας, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι όταν η επίσημη έρευνα οδηγεί στο άνοιγμα μιας διαδικασίας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, η διαδικασία αυτή στο σύνολό της, συμπεριλαμβανομένου και του σταδίου της δίκης, οφείλει να συμμορφωθεί προς την θετική υποχρέωση να προστατευθεί νομικά το δικαίωμα στην ζωή. Έτσι, τα εθνικά δικαστήρια δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να δείξουν διατεθειμένα να αφήσουν ατιμώρητες τις πράξεις κατά της ζωής. Η αποστολή του Δικαστηρίου συνίσταται συνεπώς στην επαλήθευση του κατά πόσον και σε ποιον βαθμό τα δικαστήρια, προτού καταλήξουν στο ένα ή το άλλο συμπέρασμα, μπορούν να θεωρηθούν ότι έθεσαν την περίπτωση της οποίας επιλήφθηκαν στην σχολαστική εξέταση που ζητεί το άρθρο 2 της Σύμβασης, έτσι ώστε η αποτρεπτική ισχύς του δικαστικού συστήματος που έχει θεσπιστεί και ο ρόλος τον οποίο αυτό οφείλει να διαδραματίζει στην πρόληψη των παραβιάσεων του δικαιώματος στην ζωή να μην περιορίζονται (*Armani da Silva κατά Ηνωμένου Βασιλείου* [GC], APIΘ. 5878/08, § 239, 30 Μαρτίου 2016).

73. Το Δικαστήριο σημειώνει κατ'αρχήν ότι το πλημμελειοδικείο Χίου, το οποίο δίκασε τον διευθυντή και την ιατρό της φυλακής, διέθετε την έκθεση της νεκροψίας, την ιστολογική, τοξικολογική και βιολογική έκθεση σχετικά με τον θάνατο, καθώς και διάφορα πιστοποιητικά των νοσοκομείων Ηρακλείου και Χίου. Το Δικαστήριο σημειώνει επίσης ότι το δικαστήριο εξέτασε δεκατρείς μάρτυρες κατηγορίας, από τους οποίους επτά από τους προσφεύγοντες, δύο ψυχιάτρους και την υποδιευθύντρια της φυλακής, και τέσσερις μάρτυρες υπεράσπισης, εκ των οποίων τρεις σωφρονιστικούς υπαλλήλους και την σύζυγο του διευθυντή της φυλακής. Είναι προφανές ότι η απόφασή του με την οποία απαλλάχθηκαν ο διευθυντής και η ιατρός της φυλακής στηρίχθηκε στις καταθέσεις των μαρτύρων υπεράσπισης και στις καταθέσεις των κατηγορουμένων. Εν τούτοις, το Δικαστήριο σημειώνει ότι υπήρχαν

άλλα πρόσωπα η κατάθεση των οποίων θα μπορούσε να είναι καθοριστική για την έκβαση της υπόθεσης και οι οποίοι δεν κλητεύθηκαν να παρουσιαστούν ενώπιον του δικαστηρίου.

74. Κατά πρώτο λόγο, οι κρατούμενοι, οι οποίοι μοιράζονταν το κελί του Δ.Β., δεν εξετάστηκαν από οποιαδήποτε αρχή που συμμετείχε στην έρευνα ούτε κλητεύθηκαν να παραστούν ενώπιον του πλημμελειοδικείου. Ωσαύτως, δεν εξετάστηκαν ούτε ο πραγματογνώμων ο οποίος διενήργησε την τοξικολογική εξέταση του θανόντος ούτε οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι οι οποίοι είχαν διανείμει τα φάρμακα τις ημέρες που προηγήθηκαν του θανάτου.

75. Κατά δεύτερο λόγο, το δικαστήριο παρέπεμψε την υπόθεση στον εισαγγελέα προκειμένου να εξεταστεί κατά πόσον έπρεπε να ασκηθεί δίωξη σε βάρος της υποδιευθύντριας της φυλακής, η οποία ήταν κατά το δικαστήριο η μόνη που γνώριζε και δεν αντέδρασε προκειμένου να επαληθεύσει τις πληροφορίες που της παρείχε ο Δ.Β. Ο εισαγγελέας διέταξε μία προκαταρκτική εξέταση, αλλά δεν κατέληξε σε διαδικαστική πράξη. Έθεσε την υπόθεση στο αρχείο χωρίς να παράσχει αιτιολογία και αρνήθηκε να χορηγήσει στους προσφεύγοντες αντίγραφο της δικογραφίας που είχε ανοιχθεί για τον λόγο ότι αυτοί δεν είχαν έννομο συμφέρον.

76. Στην βάση των στοιχείων αυτών, το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι αρχές δεν έθεσαν την περίπτωση του Δ.Β. στην σχολαστική εξέταση η οποία απαιτείται από το άρθρο 2 της Σύμβασης και ότι αυτές δεν διενήργησαν επομένως μία πραγματική έρευνα για τις συνθήκες του θανάτου του.

77. Κατά συνέπεια, καταλήγει στην παραβίαση του άρθρου 2 της Σύμβασης κατά το δικονομικό σκέλος του.

2. Επί της φερόμενης ευθύνης του Κράτους για τον θάνατο του Δ.Β.

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

78. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι ο Δ.Β. είχε ενημερώσει εγκαίρως τις αρχές σχετικά με την τοξικομανία του και την εξάρτησή του από τα ναρκωτικά και, κατά συνέπεια, ο ανακριτής και το δικαστήριο θα έπρεπε να διατάξουν μία πραγματογνωμοσύνη και την εισαγωγή του σε θεραπευτικό κατάστημα ή σε σωφρονιστικό κατάστημα το οποίο να διαθέτει θεραπευτήριο, όπως προβλέπεται από τα άρθρα 30 και 32 του νόμου 3458/2006. Επίσης, ο ιατρικός φάκελος του Δ.Β. είχε διαβιβαστεί στην φυλακή της Χίου. Στις καταθέσεις τους, μέσα στο πλαίσιο της

προανάκρισης, η ιατρός της φυλακής και η υποδιευθύντρια της φυλακής βεβαίωσαν ότι είχαν γνώση της κατάστασης του Δ.Β.

79. Οι προσφεύγοντες βεβαιώνουν ότι οι αρχές δεν έλαβαν κανένα μέτρο για την προστασία της ζωής του Δ.Β. ενώ είχαν την υποχρέωση να ζητήσουν από τον εισαγγελέα να διατάξει μία πραγματογνωμοσύνη και, ανάλογα με το πόρισμα της τελευταίας, να τον εντάξουν σε πρόγραμμα απεξάρτησης του νοσοκομείου Σκυλίτσειο της Χίου μέσα στο οποίο λειτουργούσε μία ειδικευμένη θεραπευτική μονάδα.

80. Τέλος, οι προσφεύγοντες καταγγέλλουν κατ'αρχήν τις αμέλειες στις οποίες υπέπεσαν το σωφρονιστικό προσωπικό και την ιατρό της φυλακής. Η ευθύνη του σωφρονιστικού προσωπικού ήταν ακόμη μεγαλύτερη δεδομένου ότι είχε διαπιστωθεί πολλές φορές ότι γινόταν εμπόριο ναρκωτικών μέσα στην φυλακή. Εξάλλου, όπως τούτο προκύπτει από τις καταθέσεις τους κατά την προανάκριση, τόσο η διευθύντρια της φυλακής όσο και η ιατρός είχαν γνώση του ιστορικού και της κατάστασης του Δ.Β. Όμως, οι αρχές δεν έλαβαν τα μέτρα που ήταν αναγκαία για να αποτραπεί η εισαγωγή ναρκωτικών μέσα στην φυλακή και η κατανάλωσή τους από τον Δ.Β. Όσον αφορά την ιατρό της φυλακής, αυτή δεν ζήτησε, ως όφειλε, να εξεταστεί ο Δ.Β. από ψυχίατρο του δημοσίου νοσοκομείου της Χίου ο οποίος θα αποφαινόταν επί της ανάγκης της συνταγογράφησης ψυχοτρόπων φαρμάκων και της δοσολογίας τους, αλλά αποφάσισε η ίδια να αυξήσει τις ήδη συνταγογραφημένες δόσεις, με αποτέλεσμα ο προσφεύγων να λαμβάνει 16 δισκία την ημέρα. Τα επιχειρήματα που αυτή προέβαλε στην ανάκριση για να δικαιολογήσει την ενέργειά της αντιβαίνουν σε οποιαδήποτε ιατρική δεοντολογία.

81. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι προσφεύγοντες δεν προσκομίζουν οποιοδήποτε στοιχείο προγενέστερο του θανάτου του Δ.Β. που να αποδεικνύει την κατάσταση τοξικομανίας του τελευταίου. Εξάλλου, ο Δ.Β. δεν δήλωσε την εξάρτησή του ούτε κατά τον χρόνο της σύλληψής του ούτε στην συνέχεια, κατά την απολογία του, δεν ζήτησε την υφ'όρους απόλυσή του, εξαιτίας της κατάστασής του ή του κινδύνου για την ζωή του τον οποίο διέτρεχε μέσα στην φυλακή.

82. Η Κυβέρνηση βεβαιώνει ότι τα δικαστήρια διαπίστωσαν ότι η ιατρική περίθαλψη που παρασχέθηκε στον Δ.Β. δεν ήταν ακατάλληλη. Η κατάσταση της υγείας του ουδέποτε θεωρήθηκε ανησυχητική ή κρίσιμη ώστε να απαιτείται η μεταγωγή του σε νοσοκομείο ή σε άλλο σωφρονιστικό κατάστημα. Στις 10 Οκτωβρίου 2008, ο Δ.Β. μετέχθη στο νοσοκομείο της Χίου, αλλά δεν είπε τίποτε

σχετικά με την εξάρτησή του ή την λήψη ψυχοτρόπων μέσα στην φυλακή. Αντιθέτως, ενώ έπασχε από ηπατίτιδα Γ, αυτός ξεκίνησε στις 7 Νοεμβρίου 2008 μία απεργία πείνας, κάτι το οποίο επιδείνωσε την κατάσταση της υγείας του.

83. Οι αρχές δεν μπορούσαν να είναι ενήμερες για το εμπόριο των ναρκωτικών εντός της φυλακής, λαμβανομένης υπόψη της εφευρετικότητας την οποία επιδεικνύουν οι κρατούμενοι και της πολλαπλότητας των μεθόδων που υφίστανται για την εισαγωγή τέτοιων ουσιών μέσα στην φυλακή. Ένας απόλυτος έλεγχος είναι αδύνατος εν προκειμένω.

84. Όσον αφορά τον ισχυρισμό των προσφευγόντων σύμφωνα με τον οποίο ο θάνατος του Δ.Β. οφειλόταν στην υπερβολική ποσότητα φαρμάκων που του είχε συνταγογραφήσει η ιατρός της φυλακής, αυτός εξετάστηκε από τα εθνικά δικαστήρια. Προς τούτο, η ψυχίατρος Ε.Μ. είχε καταθέσει ότι η λήψη των φαρμάκων δεν μπορούσε από μόνη της να προκαλέσει τον θάνατο. Επίσης, η έκθεση νεκροψίας διευκρίνισε ότι ο θάνατος οφειλόταν σε πνευμονικό οίδημα και πνευμονική αιμορραγία. Επιπλέον, στην απόφαση αριθ. 581/2013 το πλημμελειοδικείο Χίου αναφέρεται ότι ο Δ.Β. είχε ζητήσει ο ίδιος από την ιατρό να του αυξήσει την δοσολογία.

85. Τέλος, εν γένει, μία αγωγή απεξάρτησης δεν μπορεί να λάβει χώρα χωρίς την βούληση του ενδιαφερομένου είτε αυτός είναι κρατούμενος είτε όχι. Εν προκειμένω, ο Δ.Β. είχε αρνηθεί να υποβληθεί σε τέτοια θεραπεία.

β) Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

ι) Γενικές αρχές

86. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η πρώτη πρόταση του άρθρου 2 § 1 της Σύμβασης υποχρεώνει το Κράτος όχι μόνον να απέχει από ενέργειες που μπορούν να προκαλέσουν τον θάνατο κατά τρόπο εκούσιο και παράνομο, αλλά και να λαμβάνει τα μέτρα που είναι αναγκαία για την προστασία της ζωής των προσώπων τα οποία υπάγονται στην δικαιοδοσία του (*L.C.B. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 9 Ιουνίου 1998, § 36, *Recueil des arrêts et décisions* 1998-III, *Osman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 28 Οκτωβρίου 1998, § 115, *Recueil* 1998-VIII, και *Centre de ressources juridiques au nom de Valentin Câmpreanu κατά Ρουμανίας* [GC], αριθ. 47848/08, § 130, CEDH 2014).

87. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επίσης ότι το άρθρο 2 της Σύμβασης μπορεί, κάτω από κατά καθορισμένες συνθήκες, να επιβάλλει στις αρχές την θετική υποχρέωση να

λαμβάνουν προληπτικώς μέτρα πρακτικής φύσεως για την προστασία του ατόμου έναντι των άλλων ή, κάτω από ορισμένες ιδιαίτερες συνθήκες, έναντι του εαυτού του. Εν τούτοις, η υποχρέωση αυτή πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο ώστε να μην επιβάλλει στις αρχές ένα αφόρητο ή υπερβολικό φορτίο, χωρίς να αγνοούνται, ιδιαίτερα, το απρόβλεπτο της ανθρώπινης συμπεριφοράς και οι επιχειρησιακές επιλογές οι οποίες πρέπει να γίνονται όσον αφορά τις προτεραιότητες και τους πόρους. Προκειμένου να υπάρξει μία θετική υποχρέωση, πρέπει να αποδειχθεί ότι οι αρχές γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν την στιγμή εκείνη ότι η ζωή κάποιου συγκεκριμένου ατόμου απειλείται κατά τρόπο πραγματικό και άμεσο, και ότι δεν έλαβαν, μέσα στο πλαίσιο των εξουσιών τους, τα μέτρα τα οποία, κατά τρόπο λογικό, θα είχαν αναμφιβόλως αντισταθμίσει τον κίνδυνο αυτό (βλέπε, μεταξύ πολλών άλλων, *Nencheva και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, αριθ. 48609/06, § 108, 18 Ιουνίου 2013, *Van Colle κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 7678/09, § 88, 13 Νοεμβρίου 2012, *A. και λοιποί κατά Τουρκίας*, αριθ. 30015/96, §§ 44-45, 27 Ιουλίου 2004, και πιο πάνω αναφερόμενη *Ilbeyi Kemanoglu και Meriye Kemanoglu*, § 36).

88. Όταν μάλιστα πρόκειται για πρόσωπα στερούμενα ελευθερίας, το Δικαστήριο υπενθυμίζει εξάλλου ότι η Σύμβαση επιβάλλει στο Κράτος την θετική υποχρέωση να επαγρυπνεί, μεταξύ άλλων, ώστε η υγεία και η καλή μεταχείριση του κρατούμενου εξασφαλίζονται επαρκώς (βλέπε, υπό το πρίσμα του άρθρου 3 της Σύμβασης, *Kudla κατά Πολωνίας* [GC], αριθ. 30210/96, § 94, CEDH 2000-XI, *Riviere κατά Γαλλίας*, αριθ. 33834/03, § 62, 11 Ιουλίου 2006. και *Marro και λοιποί κατά Ιταλίας* (déc.), αριθ. 29100/07, § 42, 8 Απριλίου 2014) και να παρέχεται με επιμέλεια η ιατρική περίθαλψη, όταν η κατάσταση της υγείας του προσώπου το απαιτεί, προκειμένου να προλαμβάνεται μία μοιραία κατάληξη (*Maslova κατά Ρωσίας*, αριθ. 15980/12, § 69, 14 Φεβρουαρίου 2017, και *Scavuzzo-Hager και λοιποί κατά Ελβετίας*, αριθ. 41773/98, § 65, 7 Φεβρουαρίου 2006).

89. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ότι οι αρχές, προκειμένου να προστατεύσουν την υγεία και την ζωή των πολιτών, είχαν την υποχρέωση να λάβουν μέτρα για να εμποδίσουν το εμπόριο ναρκωτικών, και τούτο κατά μείζονα λόγο όταν η μάλιστα αυτή λαμβάνει χώρα ή θα μπορούσε να λάβει χώρα σε προστατευμένο χώρο, όπως μία φυλακή. Παρά ταύτα είναι γεγονός ότι αυτές δεν θα μπορούσαν να εγγυηθούν κατά τρόπο απόλυτο μία πλήρη εξουδετέρωση του εμπορίου ναρκωτικών και ότι απολαμβάνουν ευρείας διακριτικής ευχέρειας κατά την επιλογή της μεθόδου που θα χρησιμοποιήσουν ως προς τούτο. Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι

αρχές δεσμεύονται από μία υποχρέωση μέσων και όχι αποτελέσματος (πιο πάνω αναφερόμενη *Marro* και λοιποί, § 45).

ii) Εφαρμογή των αρχών στην παρούσα υπόθεση

90. Το Δικαστήριο οφείλει επομένως να εξετάσει κατά πόσον οι αρχές γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν την στιγμή εκείνη ότι υφίστατο ένας πραγματικός και άμεσος κίνδυνος για την ζωή του Δ.Β. και, σε καταφατική περίπτωση, αν αυτές έλαβαν τα μέτρα που θα μπορούσε κανείς εύλογα να αναμένει από αυτές προκειμένου να εμποδίσουν την επέλευση του κινδύνου αυτού προς τούτο.

91. Το Δικαστήριο σημειώνει εξαρχής ότι ο Δ.Β. δεν γνωστοποίησε ποτέ στις αρχές την επιθυμία του να υποβληθεί σε ένα πρόγραμμα απεξάρτησης ή να παρακολουθηθεί από έναν ιατρό της επιλογής του ή να τοποθετηθεί σε μία άλλη φυλακή που να έχει μονάδα εξειδικευμένης περίθαλψης.

92. Στην συνέχεια και κατά πρώτο λόγο, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, όταν ο Δ.Β. εισήχθη στην φυλακή της Χίου, του είχε ήδη συνταγογραφηθεί, ενώ κρατούνταν στην φυλακή του Ηρακλείου, μία αγωγή συνιστάμενη στην λήψη 10 δισκίων ψυχοτρόπων φαρμάκων την ημέρα. Πριν να λάβει την απόφαση να αυξήσει την δοσολογία των δισκίων τα οποία είχαν συνταγογραφηθεί στον Δ.Β., η ιατρός της φυλακής συμβουλευθηκε τον Οργανισμό κατά των ναρκωτικών που εδρεύει στην Αθήνα. Αυτή είχε επίσης λάβει ένα φαξ που είχε στείλει ο γενικός ιατρός του Δ.Β. και το οποίο βεβαίωνε ότι ο τελευταίος όφειλε να ακολουθήσει την αγωγή που αναφερόταν σε αυτό και συνίστατο στην αύξηση της δοσολογίας. Από αυτά προκύπτει ότι δεν θα μπορούσε λογικά να καταλογιστεί στην ιατρό της φυλακής ότι ενήργησε κατά τρόπο αμελή.

93. Κατά δεύτερο λόγο, δεν θα μπορούσε να καταλογιστεί αμέλεια ούτε στην υποδιευθύντρια της φυλακής την οποία ο Δ.Β. είχε προειδοποιήσει την προηγούμενη του θανάτου του ότι γινόταν εμπόριο ναρκωτικών μέσα στην φυλακή. Λαμβανομένης υπόψη της προχωρημένης ώρας της συνομιλίας αυτής και της έλλειψης επαρκούς σωφρονιστικού προσωπικού μέσα στην φυλακή την ώρα εκείνη, η υποδιευθύντρια μπόρεσε να διατάξει μία έρευνα των κελιών μόλις την επομένη και αυτή πάντως δεν αποκάλυψε την ύπαρξη ναρκωτικών (πιο πάνω παράγραφος 12).

94. Κατά τρίτο λόγο, από κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν προκύπτει ότι την προηγούμενη του θανάτου του, ο Δ.Β. είχε καταναλώσει, επιπλέον των φαρμάκων του, ναρκωτικά ή ύπαρξη των οποίων μέσα στην φυλακή ήταν απολύτως γνωστή στις

αρχές. Η τοξικολογική εξέταση που πραγματοποιήθηκε στον Δ.Β. μετά τον θάνατό του έδειξε ότι θάνατος οφειλόταν στην λήψη πολλών ψυχοτρόπων ουσιών (πιο πάνω παράγραφος 24), δεν ανέφερε όμως τον εντοπισμό ναρκωτικών μέσα στο αίμα.

95. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο εκτιμά ότι οι σωφρονιστικές αρχές δεν διέθεταν επαρκή στοιχεία ικανά να τους κάνουν να πιστέψουν ότι, την προηγούμενη του θανάτου του, ο Δ.Β. βρισκόταν σε μία κατάσταση ιδιαίτερου κινδύνου και ότι αυτός διέτρεχε, σε σύγκριση με οποιονδήποτε άλλον τοξικομανή κρατούμενο, έναν δυνητικά μεγαλύτερο κίνδυνο να υποστεί τις θανατηφόρες συνέπειές του.

96. Υπό το φως όσων αναφέρονται πιο πάνω, το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι συνθήκες του θανάτου του Δ.Β. μέσα στην φυλακή της Χίου δεν επιτρέπουν να στοιχειοθετηθεί η ευθύνη του Κράτους όσον αφορά τον επίδικο θάνατο.

97. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο εκτιμά ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 κατά το ουσιαστικό σκέλος του.

II. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

98. Σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 41 της Σύμβασης,

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και αν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εφόσον είναι αναγκαίο, στον παθόντα δίκαιη ικανοποίηση.»

A. Ζημία

99. Κατά πρώτο λόγο οι προσφεύγουσες 1 και 3 αξιώνουν κάποια ποσά για την υλική ζημία την οποία αυτές εκτιμούν ότι υπέστησαν. Ειδικότερα, η σύζυγος του Δ.Β. αξιώνει 63.000 ευρώ (EUR), ποσό το οποίο αντιστοιχεί στα οικογενειακά εισοδήματα που αυτή εκτιμά ότι απώλεσε από τις 8 Νοεμβρίου 2008 μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2015, εξαιτίας του θανάτου του συζύγου της. Από την πλευρά της, η κόρη του Δ.Β. ζητεί 104.400 EUR για την απώλεια διατροφής εξαιτίας του θανάτου. Επίσης, όλοι οι προσφεύγοντες ζητούν διάφορα ποσά για την ηθική βλάβη: η προσφεύγουσα 1: 300.000 EUR, η προσφεύγουσα 2: 500.000 EUR, έκαστος των προσφευγόντων 3 και 4: 400.000 EUR, έκαστος των προσφευγόντων 5, 6, 7 και 8: 100.000 EUR.

100. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι τα επιχειρήματα με τα οποία οι προσφεύγοντες 1 και 2 επιχειρούν να στηρίξουν τις απαιτήσεις τους για την υλική ζημία είναι ακατάληπτα, υποθετικά και στερούμενα λογικής. Όσον αφορά τις απαιτήσεις για την ηθική βλάβη, αυτές είναι υπέρογκες και αδικαιολόγητες.

101. Το Δικαστήριο δεν διακρίνει αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της διαπιστωθείσας δικονομικής παραβίασης και της επικαλούμενης υλικής ζημίας και απορρίπτει το αίτημα αυτό. Αντιθέτως, όσον αφορά την ηθική βλάβη, κρίνει ότι συντρέχει λόγος επιδίκασης σε έκαστη από τις προσφεύγουσες 1 και 2, ήτοι την σύζυγο και την κόρη του αποβιώσαντος, το ποσό των 15.000 EUR και σε έκαστο των προσφευγόντων 3, 6 και 8 το ποσό των 13.000 EUR.

Β. Έξοδα και δικαστική δαπάνη

102. Οι προσφεύγοντες ζητούν επίσης από κοινού 8.000 EUR για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη στα οποία υποβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου.

103. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι οι προσφεύγοντες δεν προσκομίζουν τιμολόγιο το οποίο να αποδεικνύει ότι κατέβαλαν αυτό το ποσό στον δικηγόρο τους ή θα υποχρεούνται να το καταβάλουν. Επίσης, το αιτούμενο ποσό είναι υπέρογκο και ανατιολόγητο, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι υπήρξε μία προσφυγή και κοινές παρατηρήσεις για όλους τους προσφεύγοντες.

104. Το Δικαστήριο δεν αμφιβάλλει ότι, με την κατάθεση της προσφυγής και την υποβολή των παρατηρήσεων, ο πληρεξούσιος δικηγόρος των προσφευγόντων παρείχε σε αυτούς την αναγκαία νομική υποστήριξη. Κρίνει συνεπώς εύλογο να τους επιδικάσει από κοινού 2.000 EUR για την αιτία αυτή (βλέπε, μεταξύ άλλων, *Adiele και λοιποί κατά Ελλάδα*, αριθ. 29769/13, 25 Φεβρουαρίου 2016).

Γ. Τόκοι υπερημερίας

105. Το Δικαστήριο κρίνει προσηκόν να ευθυγραμμίσει το επιτόκιο των τόκων υπερημερίας με το επιτόκιο της οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ

1. *Κηρύσσει* την προσφυγή παραδεκτή ως προς τους προσφεύγοντες 1, 2, 3, 6 και 8 και *απαράδεκτη* ως προς τους προσφεύγοντες 4, 5 και 7.

2. *Αποφαίνεται* ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 της Σύμβασης κατά το δικονομικό σκέλος του.

3. *Αποφαίνεται* ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 της Σύμβασης κατά το ουσιαστικό σκέλος του.

4. *Αποφαίνεται*,

(α) ότι το εναγόμενο Κράτος οφείλει να καταβάλει, εντός τριών μηνών από την ημέρα κατά την οποία η απόφαση θα καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης, τα ακόλουθα ποσά:

i. 15.000 EUR (δεκαπέντε χιλιάδες ευρώ), πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, σε έκαστη από τις προσφεύγουσες 1 και 2, για την ηθική βλάβη,

ii. 13.000 EUR (δεκατρείς χιλιάδες ευρώ), πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο, σε έκαστο από τους προσφεύγοντες 3, 6 και 8, για την ηθική βλάβη,

iii. 2.000 EUR (δύο χιλιάδες ευρώ), πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται για τον φόρο από τους προσφεύγοντες, για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη,

(β) ότι από την λήξη της πιο πάνω προθεσμίας και μέχρι την καταβολή, τα ποσά αυτά θα προσαυξηθούν με έναν απλό τόκο με επιτόκιο ίσο προς εκείνο της οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

5. *Απορρίπτει* το αίτημα δίκαιης ικανοποίησης κατά τα λοιπά.

Συντάχθηκε στα γαλλικά και στην συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 7 Φεβρουαρίου 2019, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του κανονισμού του Δικαστηρίου.

(υπογραφή)

Renata Degener

Αναπληρώτρια Γραμματέας

(υπογραφή)

Ksenija Turković

Πρόεδρος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Η Ελευθερία ΠΑΤΣΑΚΗ είναι ελληνίδα υπήκοος, γεννηθείσα το 1982, και κάτοικος Ηρακλείου (Κρήτη).
2. Η Αντιγόνη-Παναγιώτα ΒΟΥΒΑΚΗ-ΠΑΤΣΑΚΗ είναι ελληνίδα υπήκοος, γεννηθείσα το 2003, και κάτοικος Ηρακλείου (Κρήτη).
3. Η Αθηνά ΒΟΥΒΑΚΗ είναι ελληνίδα υπήκοος, γεννηθείσα το 1952, και κάτοικος Ηρακλείου (Κρήτη).
4. Ο Αντώνιος ΒΟΥΒΑΚΗΣ είναι έλληνας υπήκοος, γεννηθείς το 1949, και κάτοικος Ηρακλείου (Κρήτη).
5. Ο Γιάννης ΒΟΥΒΑΚΗΣ είναι έλληνας υπήκοος, γεννηθείς το 1973, και κάτοικος Ηρακλείου (Κρήτη).
6. Ο Γεώργιος ΒΟΥΒΑΚΗΣ είναι έλληνας υπήκοος, γεννηθείς το 1971, και κάτοικος Ηρακλείου (Κρήτη).
7. Ο Σταύρος ΒΟΥΒΑΚΗΣ είναι έλληνας υπήκοος, γεννηθείς το 1977, και κάτοικος Ηρακλείου (Κρήτη).
8. Ο Αλέξανδρος ΒΟΥΒΑΚΗΣ είναι έλληνας υπήκοος, γεννηθείς το 1974, και κάτοικος Ηρακλείου (Κρήτη).

Ακριβής μετάφραση του συνημμένου

εγγράφου από τα γαλλικά.

Αθήνα, 8 Μαρτίου 2019

Ο μεταφραστής

Αλέξανδρος Πετροτσόπουλος